

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ВАСИЛИНА СВІТЛАНА ІВАНІВНА

УДК 377.36.011.33(043.3)

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ
УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському науково-практичному центрі Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Львів.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Литвин Андрій Віленович, кафедра практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України, завідувач, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Лук'янова Лариса Борисівна, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, директор, м. Київ;

кандидат педагогічних наук
Колісник-Гуменюк Юлія Ігорівна, кафедра освіти дорослих факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, старший викладач, м. Львів

Захист відбудеться «28» лютого 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.874.03 у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності за адресою : 79007, м. Львів, МСП, вул. Клепарівська, 35.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (79007, м. Львів, МСП, вул. Клепарівська, 35) та на сайті ЛДУБЖД <http://ldubgd.edu.ua/content/teoriya-i-metodika-profesiynoyi-osviti>.

Автореферат розіслано «27» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Руденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Світові глобалізаційні й інтеграційні тенденції у ХХІ ст. зумовлюють потребу переходу до стратегії сталого розвитку, передумовою реалізації якої є суспільний договір між владою, бізнесом і громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Водночас державотворчі процеси, які нині відбуваються в Україні, потребують гуманізації та демократизації суспільного життя, підвищення правової культури населення. Це актуалізує регулятивну функцію права, його цінність як інструмента організації та впорядкування соціального життя, засобу розв'язання завдань, пов'язаних із різними сферами життєдіяльності, у тому числі промисловістю та сферою послуг, що зумовлює зростання потреби в якісній правовій підготовці фахівців. Подальші соціально-економічні перетворення в суспільстві, зміцнення державності, входження України в європейське співтовариство неможливі без модернізації професійної освіти, спрямованої на відтворення виробничого персоналу, рівень якого відповідає світовим стандартам. Оскільки економічне піднесення суттєво залежить від конкурентоздатності фахівців, то професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ) мають максимально враховувати вимоги ринку праці до трудових ресурсів, зокрема сучасні кваліфіковані робітники різного профілю повинні мати належну професійно орієнтовану правову підготовку, котра є важливою складовою їхньої компетентності.

Концептуальні положення щодо правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників під час навчання у ПТНЗ викладені в Законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Постанові Верховної Ради України «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні», Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Національній програмі правової освіти населення.

Аналіз теорії та практики правової підготовки учнів ПТНЗ, а також вимог, які ставлять роботодавці до кваліфікації робітників і фахівців, свідчить про наявність *суперечностей між*: вимогами, що висуваються до майбутніх кваліфікованих робітників як суб'єктів правової діяльності та чинною системою організації їхньої правової підготовки у ПТНЗ; необхідністю розроблення ефективної методики формування різних компонентів правової підготовки учнів і застосуванням у системі професійно-технічної освіти традиційних методів правового навчання; зорієнтованістю професійно-технічної школи на гуманістичну парадигму освіти і нові методологічні підходи та неготовністю викладачів права до використання в навчально-виховному процесі сучасних психолого-педагогічних теорій; інтегративним характером професійної освіти та відсутністю професійно спрямованого формування в майбутніх кваліфікованих робітників правової свідомості, правового мислення, правової відповідальності тощо. Подолання цих суперечностей актуалізує теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов правової підготовки учнів і оновлення методики вивчення предмета «Основи правових знань» у ПТНЗ.

Різні аспекти правової підготовки досліджували: В. Басай, Г. Васянович, А. Гетьман, О. Данильян, Л. Зеліско, В. Котюк, О. Наровлянський, Н. Осипова, В. Струтинський (методологічні та загальнотеоретичні основи викладання правових

дисциплін); В. Владимірова, М. Городиський, С. Гурін, І. Дарманська, Г. Кашкар'юв, Л. Мацук, В. Одарій, В. Олійник, О. Панова, М. Подберезський, І. Романова, В. Смирнова, С. Соколова, І. Федоров (формування правової культури педагогічних працівників); Б. Андрусин, В. Головченко, М. Городиський, Я. Кічук, Н. Клокар, О. Пометун, Л. Рябовол, О. Скакун, Т. Смагіна, О. Сусллова, М. Фіцула, М. Щербань (формування правової культури учнів і студентів); Г. Дегтярьова, П. Гнатенко, Ю. Сурмяк, Н. Ткачова, О. Шевчук (правове навчання учнів ПТНЗ).

Проте, незважаючи на безперечну значущість цих досліджень, важливі теоретико-методологічні та методичні аспекти вдосконалення правової підготовки у ПТНЗ вивчені недостатньо, що зумовило вибір теми дослідження *«Психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України «Теоретичні і методичні засади професійно-технічної підготовки кваліфікованих робітників за професіями, що користуються сталим попитом на ринку праці» (РК № 0110U000017). Тема дисертації затверджена вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол № 8 від 28.10.2009 р.) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22.12.2009 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці моделі та психолого-педагогічних умов правової підготовки учнів ПТНЗ.

Об'єкт дослідження – підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ.

Гіпотеза дослідження: ефективність правової підготовки учнів ПТНЗ зростатиме за таких умов: цілеспрямованого підвищення мотивації учнів щодо правової підготовки; урахування особливостей професійної освіти у процесі правової підготовки; взаємодії із соціальними партнерами у правовому вихованні; удосконалення навчально-методичного забезпечення курсу «Основи правових знань» відповідно до профілю підготовки кваліфікованих робітників.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сучасний стан проблеми в педагогічній теорії і практиці, виявити особливості та концептуальні підходи до правової підготовки учнів ПТНЗ.

2. Визначити компоненти, критерії та рівні правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

3. Обґрунтувати і побудувати модель правової підготовки учнів ПТНЗ.

4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ.

5. Розробити авторську методику вивчення курсу «Основи правових знань» і апробувати методичні рекомендації для учнів і викладачів ПТНЗ.

Для досягнення мети і виконання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження:** *теоретичні* – вивчення навчально-нормативної документації, психолого-педагогічної та методичної літератури для виявлення сучасного стану до-

слідженості проблеми та зіставлення різних поглядів на неї; логіко-педагогічний аналіз змісту правової підготовки; аналіз результатів підготовки учнів із метою визначення найпродуктивніших механізмів формування професійно-правової компетентності; проектування змісту, форм і методів правової підготовки у ПТНЗ; моделювання правової підготовки учнів ПТНЗ для вивчення закономірностей розвитку освітнього процесу й обґрунтування необхідних педагогічних умов; *емпіричні* – спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, опитування, тестування, аналіз продуктів діяльності учнів ПТНЗ для визначення рівня сформованості компонентів правової підготовки; констатувальний і формувальний педагогічний експеримент із метою виявлення ефективності психолого-педагогічних умов правової підготовки учнів ПТНЗ, апробації моделі та розробленої методики; математичні та графічні методи оброблення результатів для визначення кількісних залежностей між показниками дослідження, методи математичної статистики для перевірки їх достовірності.

Експериментальною базою дослідження були: Львівське МВПУ автомобільного транспорту та будівництва, Львівське МВПУ залізничного транспорту, МВПУ автомобільного транспорту та будівельної механізації (м. Київ), Луцьке вище училище, Луцьке ВПУ будівництва та архітектури, Нововолинське ВПУ, Одеське ВПУ автомобільного транспорту, ВПУ № 34 м. Стрия, ВПУ № 8 м. Стрия, Стрийське ВХПУ, Золочівський професійний ліцей, Угнівський аграрно-будівельний ліцей, Одеське професійне училище залізничного транспорту та будівництва, Одеське ПТУ машинобудування.

Теоретико-методологічною основою дослідження є теоретичні праці з проблем: філософії та методології освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, Б. Гершунський, С. Гончаренко, В. Загвязінський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Новіков); загальні засади підготовки педагога (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, І. Підласий, В. Сластьонін), концептуальні ідеї педагогіки професійної освіти (С. Батишев, В. Безрукова, В. Беляєва, Р. Гуревич, Й. Гушулей, М. Козяр, А. Литвин, Л. Лук'янова, М. Махмутов, Н. Ничкало, В. Радкевич, А. Шкляр); психолого-педагогічні засади професійного розвитку особистості (Г. Балл, Е. Зеєр, І. Зимняя, О. Леонтьєв, А. Маркова, В. Рибалка, С. Рубінштейн, Л. Руденко, І. Якиманська); удосконалення навчального процесу (В. Безпалько, Є. Бондаревська, Г. Дутка, М. Кадемія, М. Коваль, М. Ковтонюк, Ю. Колісник-Гуменюк, І. Лернер, Л. Мітіна, О. Пометун, П. Сікорський, В. Третько, Б. Шуневич); методологічні та загальнотеоретичні основи правових дисциплін (В. Басай, Г. Васянович, А. Гетьман, О. Данильян, Л. Зеліско, В. Котюк, О. Наровлянський, Н. Осипова, В. Струтинський); удосконалення правової підготовки учнів ПТНЗ (Г. Дегтярєва, П. Гнатенко, Ю. Сурмяк, Н. Ткачова, О. Шевчук).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* теоретично *обґрунтовано* психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ (цілеспрямоване підвищення мотивації учнів щодо правової підготовки; урахування особливостей професійної освіти у процесі правової підготовки; взаємодія із соціальними партнерами у здійсненні правового виховання; удосконалення навчально-методичного забезпечення курсу «Основи правових знань» відповідно до профілю професійної підготовки кваліфікованих робітників); *розроблено* модель правової підготовки учнів ПТНЗ, що дає можливість підвищення професійно-правової компетентності випускників; *конкретизовано* концептуальні підходи до правової підгото-

вки учнів ПТНЗ і теоретичні засади методики правової підготовки; *систематизовано* інноваційні методи правової підготовки; *уточнено* кваліфікаційні вимоги до професійно-правової підготовки кваліфікованих робітників будівельних і транспортних професій, критерії, показники та рівні правової підготовки майбутніх фахівців; *подальший розвиток одержало* поняття «правова підготовка учнів ПТНЗ» на основі визначених компонентів правової підготовки кваліфікованих робітників.

Практичне значення дослідження визначається тим, що: розроблено та впроваджено в практику ПТНЗ авторську методику та навчально-методичне забезпечення курсу «Основи правових знань», зокрема експериментальна програма, професійно спрямований правовий практикум (на прикладі професій будівельного і транспортного профілів), а також методичні рекомендації та матеріали для учнів і викладачів ПТНЗ щодо вдосконалення правової підготовки; апробовано психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ; запропоновано методику комплексного оцінювання правової підготовки учнів ПТНЗ; упроваджено інноваційні методи правової підготовки (активізувальні, мотиваційні, створення сприятливої атмосфери, обміну діяльностями, рефлексивні), спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності та розвиток критичного мислення учнів.

Результати дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі ПТНЗ, для розроблення посібників, підручників, методичних матеріалів, інноваційних засобів, післядипломної освіти і підвищення кваліфікації викладачів правознавства, а також проведення науково-педагогічних досліджень.

Упровадження результатів дослідження. Наукові положення та навчально-методичні матеріали впроваджено в освітню діяльність навчальних закладів: ДНЗ МВПУ автомобільного транспорту та будівельної механізації м. Києва (довідка № 200/1 від 06.05.2015 р.), ДП МВПУ автомобільного транспорту та будівництва м. Львова (довідка № 298 від 26.10.2015 р.), Львівського МВПУ залізничного транспорту (довідка № 02-347 від 24.12.2015 р.), Золочівського професійного ліцею (довідка № 563 від 28.12.2015 р.), Угнівського аграрно-будівельного ліцею (довідка № 94 від 16.11.2015 р.), ВПУ № 8 м. Стрия (довідка № 442 від 23.12.2015 р.), ВПУ № 34 м. Стрия (довідка № 392-а від 30.11.2015 р.), ВПУ № 35 м. Стрия (довідка № 293-а від 13.11.2015 р.), Стрийського ВХПУ (довідка № 562-а від 20.11.2015 р.), НМЦ ПТО у Львівській області (довідка № 11/1-291 від 25.12.2015 р.), Нововолинського ВПУ, Луцького ВПУ будівництва та архітектури, ДПТНЗ Луцьке вище училище (довідка НМЦ ПТО у Волинській області № 241 від 24.12.2015 р.), Одеське професійне училище залізничного транспорту та будівництва, Одеське професійно-технічне училище машинобудування, Одеське ВПУ автомобільного транспорту (довідка НМЦ ПТО в Одеській області № 146 від 23.12.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи обговорено на 23 науково-практичних конференціях, зокрема *міжнародних*: «Соціально-правові засади захисту прав дітей» (Кременець, 2011), «Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2011), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2010, 2012), «Subject and object of cognition in projection of educational techniques and psychological concepts» (Лондон, 2014); *всєукраїнських*: III Всеукраїнському педагогічному конгресі (Львів, 2009), «Дидактичні

умови загальноосвітньої підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів» (Львів, 2010), «Педагогічні інновації у фаховій освіті» (Ужгород, 2011), «Сучасна професійна педагогіка: стан і перспективи розвитку» (Львів, 2012); *регіональних*: «Сучасні проблеми правового виховання студентської та учнівської молоді» (Стрий, 2009), «Педагогічна взаємодія середніх загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів» (Львів, 2010), «Психологічна служба в ПТНЗ: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2010), «Психологічне забезпечення правової підготовки учнів ПТНЗ» (Львів, 2011), «Акмеологічний підхід у становленні професійної компетентності викладача суспільно-гуманітарних дисциплін» (Львів, 2013), «Взаємозв'язок суспільно-гуманітарної та професійної підготовки учнів у ПТНЗ» (Львів, 2014), «Сучасні технології у суспільно-гуманітарній підготовці кваліфікованих робітників у ПТНЗ» (Львів, 2015); звітних наукових конференціях Львівського НПЦ ПТО НАПН України (2011–2015), педагогічних читаннях «Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні: проблеми, рішення, перспективи» (2011–2014); засіданнях відділу гуманітарної освіти Львівського НПЦ ПТО НАПН України; навчально-методичних семінарах і круглих столах НМЦ ПТО у Львівській області.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 32 публікаціях, із яких 30 одноосібних, у тому числі: 2 посібники, 13 статей (із них 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 – в іноземному періодичному виданні), 17 тез і матеріалів конференцій. Загальний обсяг особистого внеску – 11,5 авт. арк.

Особистий внесок автора. Усі викладені в дисертації наукові результати одержані самостійно. У посібнику, підготовленому в співавторстві з Г. Дегтярьовою [1], авторськими є положення та висновки, пов'язані з організацією правової підготовки учнів ПТНЗ. У спільній статті з Ю. Сурмяком [12] автору належать концептуальні ідеї співпраці профтехосвіти із соціальними партнерами у правовому вихованні учнів.

Ідеї співавторів у дисертаційній роботі не використовувалися.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 357 найменувань (із них 10 – іноземними мовами), 5 додатків на 80 сторінках. Повний обсяг дослідження – 311 сторінок, основна частина – 194 сторінки. Робота містить 25 рисунків і 6 таблиць на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, викладено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, його зв'язок із науковими програмами, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі** – «*Теоретичні засади правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів*» – викладено теоретичні основи правової підготовки учнів ПТНЗ; проаналізовано її базові поняття, висвітлено історичні передумови, виявлено особливості та сучасні концептуальні підходи до правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах профтехосвіти.

Правова підготовка фахівця є складовою професійної освіти і здійснюється за допомогою комплексу навчально-виховних заходів, спрямованих на здобуття певного обсягу правових знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, успішного виконання соціальних, громадянських і професійних обов'язків.

Суспільна значущість правової освіченості для сучасної людини зумовлює потребу поширення правових понять у виробничу сферу, вироблення професійно-правових умінь, поглибленого вивчення окремих професійно спрямованих аспектів національного законодавства та міжнародного права. Важлива роль у цьому процесі належить правовій підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ – цілеспрямованій і систематичній освітній діяльності щодо інформування, роз'яснення й усвідомлення учнями положень права та законодавства з метою формування їхньої професійно-правової компетентності, забезпечення правомірної поведінки, соціально-правової активності та прагнення подальшого правового самовдосконалення.

Правова підготовка майбутніх фахівців у ПТНЗ ґрунтується на гуманістичній освітній парадигмі та передбачає оперування низкою універсальних правничих понять, ключовим із яких є правова свідомість. Вона забезпечується знаннями, сформованою системою цінностей, установок і переконань особистості в галузі правових відносин. До базових понять належать також: правові знання, правова відповідальність, правова установка, правові почуття (емоції), правові цінності й ідеали, правова культура, правова освіченість, правова розвиненість, правова вихованість та ін. Сукупність правових знань, умінь і навичок, правових емоцій, мотивів, переконань і установок особистості, спрямованих на вироблення професійно-правової позиції фахівця, а також самовдосконалення, саморозвиток у царині правовідносин відображає професійно-правову компетентність фахівця.

Ретроспективний аналіз правової підготовки майбутніх фахівців свідчить, що видатні педагоги минулого надавали суттєвого значення вивченню правознавчих предметів. У працях М. Пирогова, К. Ушинського та інших обґрунтовано зміст і теоретичні засади їх вивчення в навчальних закладах різних рівнів, розкрита роль особистості педагога в процесі правової підготовки молоді, наголошено на необхідності її практичної спрямованості. Триєдине завдання правової підготовки – освітнє (оволодіння теоретичними основами правових знань, методологічним, теоретичним і прикладним змістом правової підготовки; вироблення правових умінь і навичок, що лежать в основі правової освіченості та професійно-правової компетентності особистості); розвивальне (розвиток загальної та правової культури учнів); виховне (виховання морально-правових переконань особистості – правової свідомості та законослухняності, становлення активної професійно-правової позиції, профілактика правопорушень і попередження злочинів тощо).

Реформування професійно-технічної освіти в Україні пов'язане з жорсткими вимогами ринку до професіоналізму робітника, продуктивності його праці, соціально та професійно значущих якостей особистості, зокрема до професійно-правової компетентності. Удосконалення правової підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ передбачає її спрямування на реалізацію творчого потенціалу кожного учня, його самоствердження як члена правового суспільства й учасника виробничих відносин у правовому полі. Це потребує уточнення змісту предмета «Основи правових знань», передусім щодо його професійної спрямованості, з'ясування психологопедагогічних механізмів засвоєння навчального матеріалу учнями, визначення педагогічно доцільних інноваційних методів і технологій його вивчення тощо.

Аналіз стану й особливостей правової підготовки майбутніх фахівців у системі професійної освіти дав можливість визначити комплекс методологічних підходів до

вирішення обраної наукової проблеми: аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, компетентнісний. Їх урахування у процесі правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ сприятиме утвердженню демократичних принципів у освітній діяльності, усвідомленню викладачами цінності кожного учня як особистості, зростанню активності учнів на заняттях і реалізації їхнього морально-правового потенціалу в майбутній професійній діяльності.

У другому розділі – *«Методичні основи правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів»* – визначено структурні компоненти правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, побудовано модель правової підготовки учнів ПТНЗ, обґрунтовано психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ і висвітлено авторську методику вивчення курсу «Основи правових знань».

Правова підготовка кваліфікованих робітників має на меті формування правової свідомості, правового критичного мислення, забезпечення усвідомлення учнями важливості права в особистісному житті та професійній діяльності. Виконання цих завдань потребує створення моделі правової підготовки майбутніх фахівців у ПТНЗ. Під час її проектування визначені компоненти правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників: мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, діялісно-поведінковий, особистісно спрямований, компетентнісно-результативний. Модель правової підготовки учнів ПТНЗ, розроблена на основі аналізу професійно-правових відносин майбутніх кваліфікованих робітників і прогнозу розвитку їхньої професійно-правової компетентності відповідно до вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти, містить п'ять блоків (рис. 1). *Цільовий блок* ґрунтується на вимогах суспільства до професійно-правової компетентності фахівців і Державних стандартах професійно-технічної освіти та містить мету – підвищення якості правової підготовки учнів ПТНЗ. *Концептуально-теоретичний блок* моделі відображає методологічні підходи до правової підготовки учнів ПТНЗ: аксіологічний, когнітивний, діялісний, особистісний і компетентнісний. На проектування моделі впливали теоретичні засади правової підготовки та її ключові поняття: правова свідомість, правові знання та переконання, правова поведінка тощо.

В основу *проектувально-організаційного блоку* покладені психолого-педагогічні умови реалізації моделі, які відображають ресурси і провідні чинники, що позитивно впливають на взаємодію елементів системи правової підготовки, підтримуючи оптимальну організацію навчально-виховного процесу ПТНЗ, оновлення змісту навчання, надання йому професійно спрямованого характеру. Аналіз висновків учених, які спираються на світовий і кращий вітчизняний досвід правової підготовки, і наше дослідження дало змогу обґрунтувати такі *психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів ПТНЗ*:

- цілеспрямоване підвищення мотивації учнів щодо правової підготовки;
- урахування особливостей професійної освіти у процесі правової підготовки;
- взаємодія із соціальними партнерами (правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, роботодавцями тощо) у здійсненні правового виховання;
- удосконалення навчально-методичного забезпечення курсу «Основи правових знань» відповідно до профілю професійної підготовки кваліфікованих робітників.

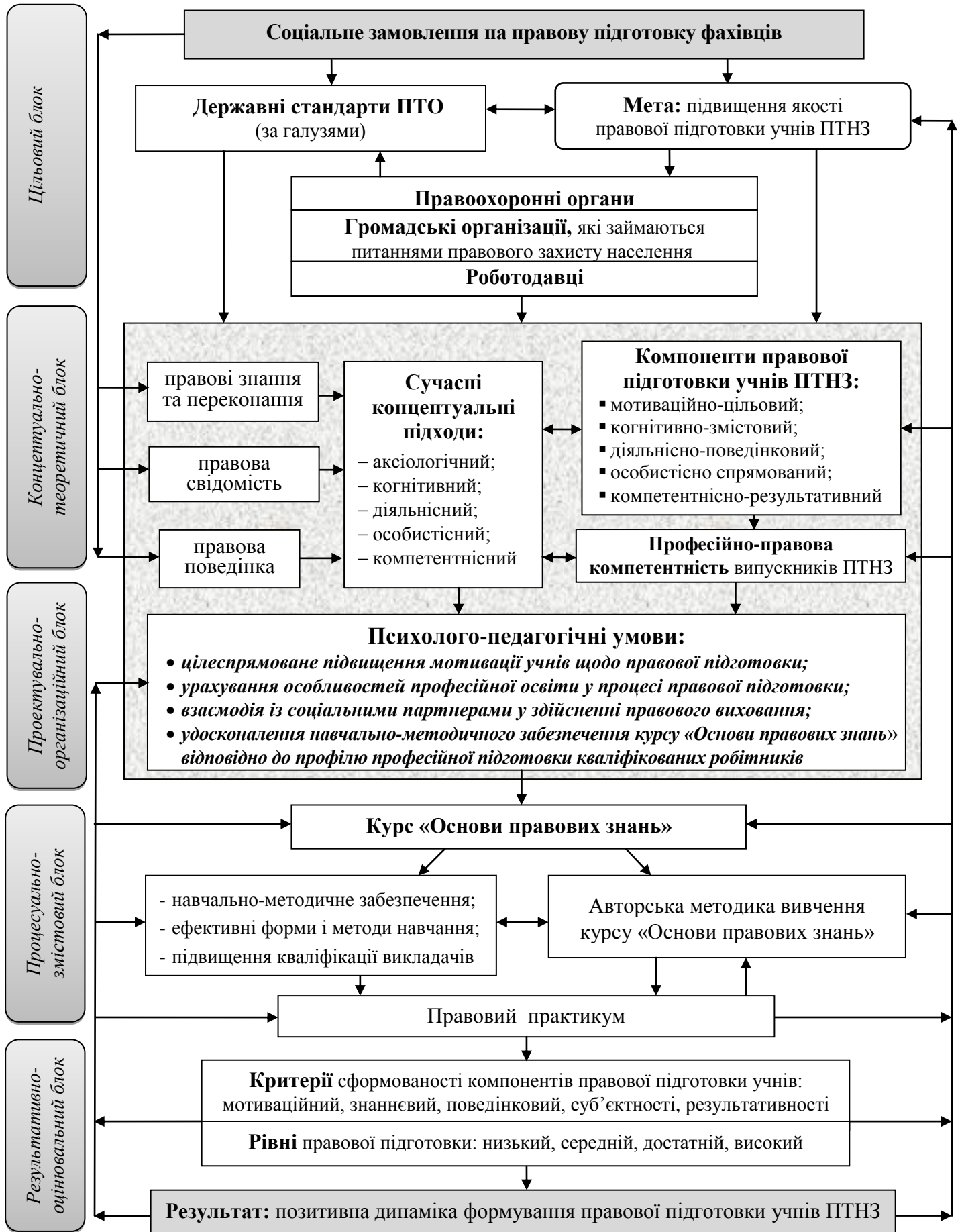

Рис. 1. Модель правової підготовки учнів ПТНЗ

Процесуально-змістовий блок моделі визначає цілеспрямований характер процесу правової підготовки майбутніх фахівців і детермінується навчальним планом і навчальною програмою. Цей блок відображає інтерактивну взаємодію учнів і викладачів, застосування новітніх освітніх технологій. Центральною його ланкою є упровадження розробленої методики курсу «Основи правових знань», що містить навчально-методичне забезпечення, правовий практикум, комплекс організаційних форм і методів, методичні рекомендації для учнів і викладачів ПТНЗ.

Результативно-оцінювальний блок моделі охоплює вимоги до якості правової підготовки, визначені освітньо-кваліфікаційною характеристикою. Цей блок пов'язаний зі створенням діагностичного апарату для визначення рівня правової підготовки випускників та її динаміки під час упровадження інновацій. Для кожного компонента правової підготовки розроблені критерії (мотиваційний, знаннєвий, поведінковий, суб'єктності, результативності) та показники сформованості.

Авторська методика вивчення предмета «Основи правових знань» у ПТНЗ орієнтована на здійснення постійного системного педагогічного впливу щодо формування професійно-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників із професій будівельного і транспортного профілів. Її застосування передбачає: систематичність і поетапність процесу професійно спрямованої правової підготовки з метою формування в учнів готовності до застосування набутих знань у професійній діяльності; забезпечення позитивної психологічної атмосфери завдяки врахуванню індивідуальних особливостей учнів під час правового практикуму; використання інноваційних методів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності та розвиток критичного мислення в учнів; постійну взаємодію з працівниками правоохоронних органів, представниками влади, громадських організацій, роботодавцями щодо правового виховання молоді. В якості методів вивчення предмета «Основи правових знань» рекомендовані: активізувальні вправи-методи (цифрова та термінологічна розминка, мозковий штурм, «займи позицію»), методи мотивації (бесіда, презентація підручника, правові завдання), методи створення сприятливої атмосфери спільної навчальної діяльності («алітерація імені», «прогноз погоди», «закінчи фразу», «комплімент»), методи обміну діяльностями (ділова гра, імітаційна гра, «метаплан», «алфавіт»), методи рефлексивної діяльності («рефлексивна мішень», «міні-твір», «ключове слово», «анкета-газета»), проектні методи із використанням ІКТ (Веб-квест, Блог-квест), нетрадиційні методи (казки і притчі правового змісту).

У третьому розділі – *«Перевірка ефективності психолого-педагогічних умов правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів»* – викладено методику дослідження правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів, критерії та показники правової підготовки, перебіг і результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності психолого-педагогічних умов і моделі правової підготовки учнів ПТНЗ.

Результати констатувального етапу експерименту підтвердили актуальність і доцільність обраної проблеми, оскільки традиційна професійна підготовка у ПТНЗ є недостатньо ефективною з огляду на формування в учнів професійно-правової компетентності, забезпечення їхньої правомірної поведінки, соціально-правової активності та прагнення подальшого правового самовдосконалення, які є обов'язковими для розвитку особистості майбутнього кваліфікованого робітника та подальших ус-

пхів у професійній діяльності. Передусім з'ясовано, що учні ПТНЗ недостатньо усвідомлюють потребу правової підготовки та її необхідність у процесі професійної діяльності: 33,2 % мають низький і лише 6,9 % – високий рівні усвідомлення правових знань. При цьому експертне оцінювання виявило вагомість і необхідність правових знань для випускників. Такі результати вказують на незадовільну обізнаність учнів щодо правової підготовки. Загальна оцінка правових знань майбутніх кваліфікованих робітників (рис. 2) є незадовільною: значна частина учнів (27–30 %) має дуже низькі знання, і лише 7–10 % – високі. Водночас потреба правових знань у професійній діяльності, як показало опитування фахівців, є незаперечною.

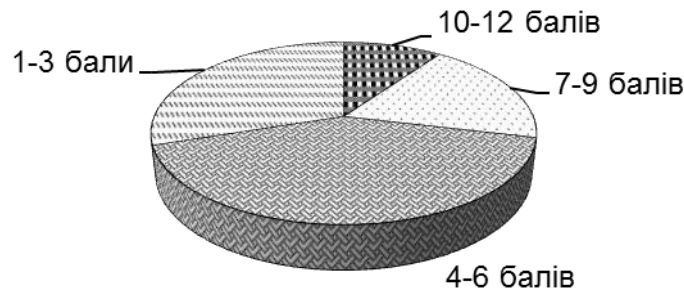

Рис. 2. Оцінка рівня правових знань учнів ПТНЗ

Дослідження виявило низку навчально-методичних недоліків у традиційній системі правової підготовки: перенасичення підручників теоретичними положеннями і законодавчими нормами; неврахування специфіки майбутньої професійної діяльності; недостатньо відображені цільові, мотиваційні, процесуальні, аксіологічні аспекти вивчення предмета «Основи правових знань»; у програмах не простежується наступність змісту цього курсу та його міжпредметні зв'язки. Також незадовільною є взаємодія навчальних закладів із соціальними партнерами у правовій підготовці учнів. Усе це дозволило констатувати необхідність проведення заходів щодо вдосконалення правової підготовки у ПТНЗ.

Метою формувального етапу експерименту була перевірка гіпотези дослідження про ефективність застосування обґрунтованих психолого-педагогічних умов правової підготовки учнів ПТНЗ. Унаслідок їх реалізації рівні компонентів правової підготовки учнів зазнали значних змін. Кількість учнів із високим рівнем мотиваційно-цільового компонента в експериментальній групі (ЕГ) наприкінці дослідження зросла на 19,6 % і досягла 25,7 %, а в контрольній (КГ) цей показник становив лише 7,5 %; на низькому рівні розвиненості цього компонента залишилось 15,9 % учнів ЕГ та 32,6 % – КГ. За когнітивно-змістовим компонентом високого рівня досягли 23,4 % учнів ЕГ і лише 8,9 % – КГ; на низькому рівні залишилось 9,8 % ЕГ і 31,3 % – КГ. В ЕГ на високому рівні діяльнісно-поведінкового компонента правової підготовки зафіксовано 22,0 % учнів (на 10,8 % більше, ніж у КГ), а на низькому – 12,6 % (на 15,5 % менше). Високого рівня особистісно спрямованого компонента правової підготовки досягли 25,3 % учнів ЕГ, що на 12,2 % більше, а на низькому залишились 14,4 %, відповідно – на 14,5 % менше, ніж у КГ. Наприкінці вивчення курсу кількість учнів із високим рівнем компетентісно-результативного компонента правової підготовки в ЕГ досягла 27,1 %, а в КГ цей показник становив лише 13,5 %; кількість учнів із низьким рівнем правової підготовки в ЕГ зменшилась на 38,3 %, а в КГ – на 22,8%. Усі результати одержані зі статистичною достовірністю 95 %, що підтверджено за допомогою обчислення критерію χ^2 .

Показники сформованості всіх компонентів правової підготовки учнів ПТНЗ відображені на рис. 3 і 4. В учнів КГ наприкінці експерименту (рис. 3) переважають середній і низький рівні за всіма компонентами правової підготовки. Дещо краще розвинутий лише когнітивно-змістовий компонент правової підготовки.

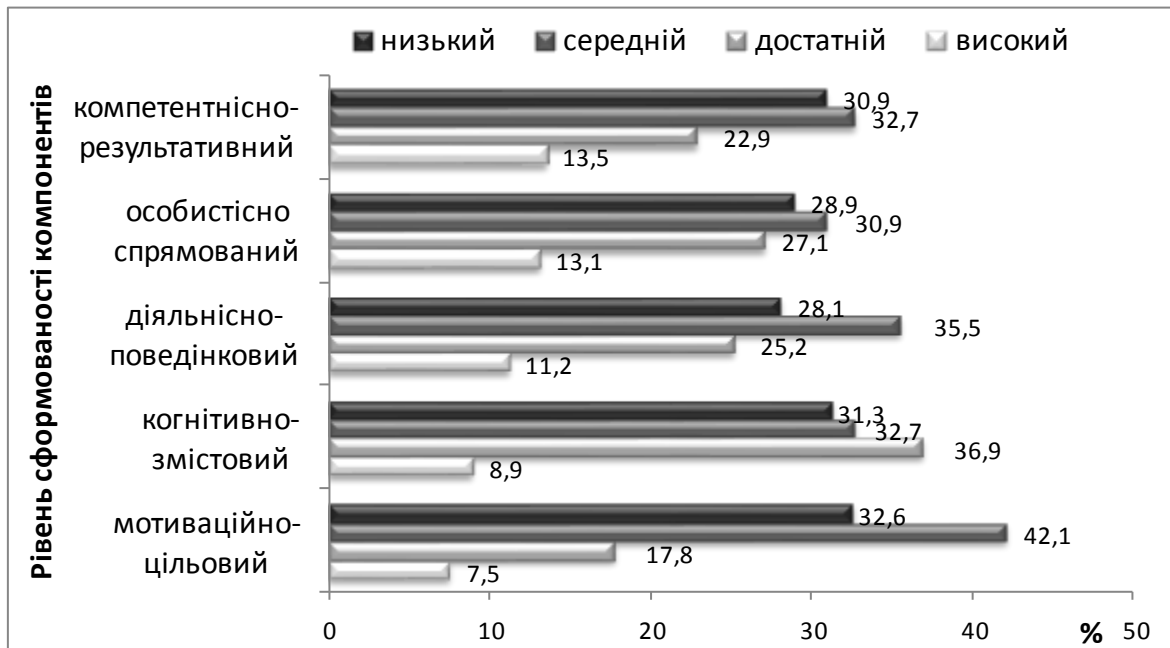

Рис. 3. Діаграма ефективності формування комплексу компонентів правової підготовки в учнів контрольних груп

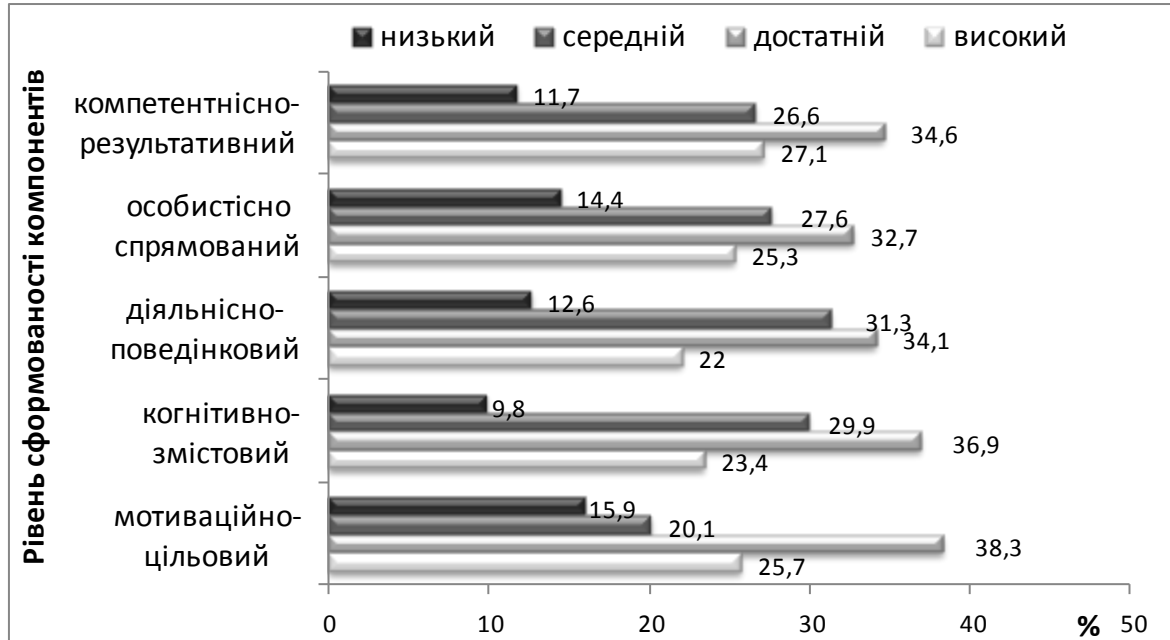

Рис. 4. Діаграма ефективності формування комплексу компонентів правової підготовки в учнів експериментальних груп

Сформованість в учнів ЕГ високого та достатнього рівнів правової підготовки за всіма компонентами засвідчила позитивний результат запропонованих нами змін в освітньому процесі (рис. 4). Високого рівня за різними компонентами досягли від 22,0 % до 27,1 % учнів, достатнього – від 32,7 % до 38,3 %. Найменш розвинутим у студентів ЕГ виявився поведінково-діяльнісний компонент (22,0 % учнів на високо-

му рівні). Тобто комплексний аналіз результатів засвідчив ефективність проведеної роботи, незважаючи на те, що окремі учні (до 15,9 %) залишилися на низькому рівні правової підготовки. Перевірка залишкових знань, умінь і переконань учнів із предмета «Основи правових знань» теж засвідчила позитивні результати правової підготовки. Отже, гіпотеза про ефективність запропонованих психолого-педагогічних умов і моделі та доцільність авторської методики підтвердилася.

ВИСНОВКИ

1. Тривала невизначеність у становленні правової держави, контрверзи в перебігу демократичних процесів в Україні, загострення кризових явищ в економічному та суспільному житті, нестабільність на ринку праці й освітніх послуг, протиправна діяльність окремих роботодавців і низька активність правоохоронних органів щодо захисту прав і свобод громадян актуалізують роль правової підготовки для майбутніх кваліфікованих робітників і фахівців. Водночас упровадження нових підходів до вивчення правознавчих предметів, спрямованих на формування правових знань, умінь і навичок, правової культури, професійно-правової поведінки і відповідальності учнів, ускладнюються значними труднощами в модернізаційних процесах, що тривають нині в системі професійно-технічної освіти.

Правова підготовка учнів ПТНЗ – це цілеспрямована, послідовна, систематична навчально-виховна діяльність викладачів навчального закладу спільно з правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями і роботодавцями щодо інформування, роз'яснення й усвідомлення майбутніми фахівцями положень права та законодавства з метою формування системи правових знань, правових переконань, правового мислення, правових якостей (поваги до права і закону, соціальних цінностей, які охороняються правом, законслухняності тощо), умінь і навичок самостійно захищати свої права та права інших правовими засобами, що забезпечують правомірну поведінку, соціально-правову активність і потребу в подальшому правовому самовдосконаленні кваліфікованих робітників.

Аналіз стану правової підготовки у ПТНЗ виявив низку недоліків у змісті та методиці вивчення предмета «Основи правових знань»: перенасичення підручників теоретичними положеннями і законодавчими нормами; відсутність наступності в навчальних програмах; неврахування специфіки навчання в закладах профтехосвіти та потреби професійно спрямованого вивчення соціально-гуманітарних предметів; недостатня розробленість цілемотиваційних, процесуальних, аксіологічних особливостей викладання. Незадовільною є взаємодія навчальних закладів із соціальними партнерами у правовій підготовці учнів. Вважаємо, що підвищення якості правової підготовки учнів ПТНЗ потребує врахування сучасних концептуальних підходів (аксіологічного, когнітивного, діяльнісного, особистісного, компетентнісного), які спрямовані на утвердження в освітній діяльності демократичних принципів, тактовного ставлення викладачів до кожного учня, зростання активності суб'єктів навчально-виховного процесу, що уможливить свободу вибору змісту, форм і методів навчання, сприятиме розвитку та реалізації творчого потенціалу випускників.

2. На основі вивчення сутності та завдань правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників визначено її компоненти. Мотиваційно-цільовий компонент характеризує ціннісні орієнтації учня – усвідомлення мети, вмотивованість правової підготовки, виробленість професійно-правових цінностей, потреб, інтересів. Когні-

тивно-змістовий відображає досягнутий рівень правових знань, уявлень, сформованість професійно-правового мислення. Діяльнісно-поведінковий компонент ґрунтується на взаємозв'язку та взаємозумовленості психіки людини та її діяльності, засвоєнні знань одночасно з опануванням способів дій і відображає правові вміння та навички, професійно-правові вчинки, реалізацію професійно-правової взаємодії майбутнього фахівця. Особистісно спрямований характеризує рівень правової свідомості, професійно-правових переконань, професійно-правової відповідальності учня. Компетентнісно-результативний компонент охоплює професійно-правову готовність, здатність до професійно-правових дій, правову позицію, сформовані у процесі навчання у ПТНЗ.

Критеріями правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників відповідно до її компонентів є: мотиваційний, знаннєвий, поведінковий, суб'єктності та результативності. Сформованість кожного з компонентів правової підготовки в учнів розглядаємо на низькому, середньому, достатньому та високому рівнях.

3. Теоретично обґрунтована та розроблена модель правової підготовки учнів ПТНЗ відображає: психолого-педагогічні та методичні засади професійно-правової підготовки; місце правових знань, умінь, навичок у структурі загальної та професійної компетентності фахівця; основні тенденції розвитку змісту правової підготовки; характер взаємодії між суб'єктами навчально-виховної діяльності; специфіку організації навчально-виховного процесу в ПТНЗ; особливості формування правових знань і переконань, правової свідомості та поведінки. Важливим елементом моделі правової підготовки учнів ПТНЗ є авторський курс «Основи правових знань» у поєднанні з правовим практикумом та інноваційними методами навчання.

Організована за такою моделлю правова підготовка учнів ПТНЗ потребує відповідних змін у функціонуванні педагогічної системи ПТНЗ із метою об'єднання творчих зусиль викладачів правознавчих і професійно орієнтованих предметів для інтегрування професійної та правової підготовки майбутніх фахівців; формування та розвитку професійно-правової компетентності кваліфікованих робітників, досягнення максимально корисного результату діяльності навчальних закладів у ситуації, що склалася в соціально-економічному житті країни, надання якісної освіти, сприяння соціальній і професійній адаптації молоді. Для досягнення майбутніми робітниками і фахівцями належного кваліфікаційного рівня реалізація моделі передбачає оптимізацію змісту та структури правової підготовки, вибір ефективних форм і методів навчання, підготовку науково-методичного забезпечення курсу «Основи правових знань», зміни в управлінні навчально-виховним процесом ПТНЗ, а також взаємодію закладів із правоохоронними органами, роботодавцями, громадськими організаціями, які займаються питаннями правового захисту населення.

4. Психолого-педагогічними умовами правової підготовки учнів ПТНЗ є:

- цілеспрямоване підвищення мотивації учнів щодо правової підготовки, що активізує навчально-пізнавальну діяльність, допомагає розкрити сутність правових понять, надає змогу молодій людині виробити правові почуття, установки, цінності та переконання, зрозуміти важливість правових знань і вмінь їх застосування, стимулює до подальшого неперервного правового самовдосконалення;
- урахування особливостей професійної освіти у процесі правової підготовки, що сприяє швидкому засвоєнню й усвідомленню майбутніми фахівцями правових

норм, формуванню правової свідомості, відповідальності, професійно-правової компетентності та розвитку в учнів ПТНЗ критичного та професійного мислення;

- співпраця із соціальними партнерами (правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, роботодавцями тощо) у здійсненні правового виховання, що забезпечує реалізацію взаємодії всіх зацікавлених сторін у спільному залученні учнів до всебічної правової підготовки і соціально-правової активності, сприяє застосуванню теоретичних положень права в суспільній практиці та спонукає учнів до правомірної поведінки;

- удосконалення навчально-методичного забезпечення курсу «Основи правових знань» відповідно до профілю професійної підготовки кваліфікованих робітників із метою формування в учнів системного уявлення про право як засіб упорядкування суспільних і виробничих відносин, уміння практично використовувати його в навчанні, повсякденному житті та подальшій професійній діяльності.

Експериментальна перевірка засвідчила істотне вдосконалення правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у системі профтехосвіти за всіма компонентами, а саме: зростання показників мотивації учнів до правової підготовки; підвищення рівня знань із правової підготовки; покращення умінь використовувати здобуті знання в реальних ситуаціях; підвищення рівня професійно-правової компетентності майбутніх фахівців (високого рівня за різними компонентами досягли від 22,0 % до 27,1 % учнів, достатнього – від 32,7 % до 38,3 %). Упровадження запропонованих психолого-педагогічних умов і моделі правової підготовки учнів ПТНЗ позитивно впливає на ефективність опанування курсу «Основи правових знань», покращує мотивацію учнів до навчання, активізує їхню самостійну роботу, а отже, забезпечує якісну правову підготовку майбутніх робітників.

5. Розроблена й апробована у ПТНЗ методика вивчення курсу «Основи правових знань» спрямована на: виховання в учнів переконання, що право – це соціальна цінність, котра ґрунтується на принципах справедливості та гуманізму; налагодження органічного зв'язку матеріалу, який вивчається, з перетвореннями у державі, соціальними реаліями, майбутньою професією, що сприяє усвідомленню учнями правової організації життя суспільства, взаємозв'язку з ним, становленню почуття правової відповідальності; роз'яснення, аналіз нового законодавства України; диференційований підхід у викладанні правових знань залежно від профілю навчального закладу; залучення до правової просвіти працівників правоохоронних органів, громадських організацій і всіх зацікавлених із метою ефективнішого усвідомлення учнями правових знань, виховання в них потреби дотримання вимог законності; забезпечення принципу єдності пізнавальної та практичної діяльності, формування навичок самостійного застосування правових норм у професійних ситуаціях, повсякденному житті, боротьбі з правопорушеннями тощо. Реалізація у ПТНЗ авторської методики курсу «Основи правових знань», розроблених методичних рекомендацій і матеріалів для педагогічних працівників і учнів підтвердила, що під впливом запропонованих інновацій рівні всіх компонентів правової підготовки учнів значно підвищились.

Виконане дослідження дало змогу висунути пропозиції Інституту модернізації змісту освіти МОН України щодо вдосконалення програмно-методичного забезпечення правової підготовки ПТНЗ із метою врахування вимог часу, запитів молоді, регіональних особливостей, професійної специфіки і потреб ринку праці.

До подальших напрямів наукового пошуку відносимо: створення та впровадження електронних освітніх ресурсів для правової підготовки фахівців на різних освітніх рівнях, розроблення й удосконалення науково-методичного забезпечення правової підготовки фахівців із різних професій і порівняльно-педагогічний аналіз досвіду правової підготовки в системі професійної освіти і навчання європейських країн. Посиленої уваги потребує підвищення кваліфікації викладачів правознавства щодо реалізації вимог сучасних концептуальних підходів у професійній освіті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, що розкривають основний зміст дисертації

1. Дегтярьова Г. С. Професійно спрямоване викладання предмета «Основи правових знань» в професійно технічних навчальних закладах : метод. посіб. / Г. С. Дегтярьова, С. І. Василина. — Львів : вид-во Ставропігійського ПЛ, 2010. — 140 с.
2. Василина С. І. Основи правових знань : навч.-метод. комплекс / С. І. Василина. — Львів : Вид-во НМЦ ПТО у Львівській обл., 2011. — 100 с.
3. Василина С. І. Правова підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів в контексті формування громадянського суспільства / С. І. Василина // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. — Вип. 26. — Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. — С. 78–81.
4. Василина С. І. Інноваційні методи навчання у правовій підготовці учнів професійно-технічних навчальних закладів / С. І. Василина // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. — Ялта : РВВ КГУ, 2012. — Вип. 35. — Ч. 1. — С. 246–253.
5. Василина С. І. Розвиток критичного мислення учнів професійно-технічних навчальних закладів при вивченні правознавчих дисциплін / С. І. Василина // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. — Вип. 32. — Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — С. 159–163.
6. Василина С. І. Психологічні передумови формування правосвідомості учнів у процесі вивчення права / С. І. Василина // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. — К., 2013. — Вип. 79. — С. 132—136.
7. Василина С. І. Психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів / Світлана Василина // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2016. — № 3. — С. 215—228.
8. Василина С. И. Проблемы правовой подготовки учащихся профессионально-технических учебных заведений в условиях рынка труда / С. И. Василина // Subject and object of cognition in projection of educational techniques and psychological concepts / International Academy of Science and Higher Education. — Vol. LXXXII. — London : IASHE, 2014. — P. 50–52.

Наукові праці апробаційного характеру

9. Василина С. І. Нетрадиційні методи викладання правознавства в ПТНЗ / Василина С. І. // Методичний вісник / НМЦ ПТО у Львівській обл. — 2011. — № 1. — С. 11–13.

10. Васирина С. І. Традиційні та інтерактивні методи викладання предмета «Основи правових знань» / С. І. Васирина // Методичний вісник / НМЦ ПТО у Львівській обл. — 2011. — № 2. — С. 4–12.
11. Васирина С. І. Правова підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів в умовах ринку праці / С. І. Васирина // Педагогічні інновації у фаховій освіті : зб. наук. праць. — Вип. 2. — Ужгород : ЗакДу, 2011. — С. 188–194.
12. Васирина С. І. Методичні рекомендації з організації правового виховання учнів ПТНЗ у взаємодії з представниками правоохоронних органів / С. І. Васирина, Ю. Р. Сурмяк // Методичний вісник / НМЦ ПТО у Львівській обл. — 2012. — № 1. — С. 21–28.
13. Васирина С. І. Актуальні проблеми правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів / С. І. Васирина // Методичний вісник / НМЦ ПТО у Львівській обл. — 2012. — № 2. — С. 12–15.
14. Васирина С. І. Розвиток критичного мислення учнів при вивченні правознавства в професійно-технічних навчальних закладах / С. І. Васирина // Методичний вісник / НМЦ ПТО у Львівській обл. — 2013. — № 4. — С. 4–8.
15. Васирина С. І. Використання психологічних знань при викладанні правознавчих предметів у професійно-технічному навчальному закладі / С. І. Васирина // Молодий вчений. — 2014. — № 10 (13). — Ч. II. — С. 70–74.
16. Васирина С. І. Використання сучасних технологій навчання на уроках Основ правознавства в ПТНЗ / С. І. Васирина // Дидактичні умови загальноосвітньої підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів : матер. всеукр. наук.-практ. конф. ; 28 квітня 2010 р., м. Львів. — Львів : [б. в.], 2010. — С. 84–85.
17. Васирина С. І. Наступність змісту предмета «Основи правознавства» в загальноосвітній школі та професійно-технічному навчальному закладі / С. І. Васирина // Педагогічна взаємодія середніх загальноосвітніх професійно-технічних і вищих навчальних закладів : зб. матер. наук.-практ. конф. ; [7 червня 2010 р.], м. Львів. — Львів : ФОП Корпан Б. І., 2010. — С. 170–175.
18. Васирина С. І. Психологічні умови формування правової культури учнів професійно-технічних навчальних закладів / С. І. Васирина // Психологічна служба в професійно-технічних навчальних закладах : досвід, проблеми, перспективи : тези конф. ; 20 жовтня 2010 р., м. Львів. — Львів : ФОП Корпан Б.І., 2010. — С. 71–73.
19. Васирина С. І. Превентивне виховання – один з пріоритетних напрямів правової підготовки / С. І. Васирина // Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні : проблеми, рішення, перспективи : тези ІХ Педагогічних читань ; 30 листопада 2010 р., м. Львів. — Львів : ФОП Корпан Б. І., 2010. — С. 25–26.
20. Васирина С. І. Правове виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів в контексті формування громадянського суспільства / С. І. Васирина // Соціально-правові засади захисту дітей : зб. матер. Міжнар. наук.-метод. конф. — Кременець : Вид-во КОГП ім. Т. Шевченка, 2011. — С. 41–43.
21. Васирина С. І. Застосування психологічних знань на уроках правознавства / С. І. Васирина // Психологічне забезпечення правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів : матер. обласної наук.-практ. конф. ; 29 вересня 2011 р., м. Львів. — Львів : НМЦ ПТО у Львівській обл., 2011. — С. 41–47.

22. Васирина С. І. Психологічні аспекти в діяльності викладача правознавства / С. І. Васирина // Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. ; 25-26 жовтня 2011 р., м. Львів. — Львів, 2011. — С. 178–179.
23. Васирина С. І. Формування правосвідомості учня в процесі правового виховання / С. І. Васирина // Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні : проблеми, рішення, перспективи : тези X Педагогічних читань ; 29 листопада 2011 р., м. Львів. — Львів : ФОП Корпан Б.І., 2011. — С. 54–55.
24. Васирина С. І. Професійна та правова підготовка майбутніх фахівців для ринку праці / С. І. Васирина // Теоретичні та методичні аспекти дослідження проблем підготовки робітничих кадрів з професій, що користуються сталим попитом на ринку праці : зб. матер. звітної наук.-практ. конф. ; 21 березня 2012 р., м. Львів. — Львів : ФОП Корпан Б. І., 2012. — С. 36–37.
25. Васирина С. І. Виховання толерантності при вивченні правознавчих дисциплін / С. І. Васирина // Психолого-педагогічні аспекти виховної діяльності педагога ПТНЗ в процесі гуманітарної підготовки майбутніх фахівців : матер. круглого столу ; 6 червня 2012 р., м. Стрий. — Львів : НМЦ ПТО у Львів. обл., 2012. — С. 9–11.
26. Васирина С. І. Використання прийомів і методів мотивації навчальної діяльності учнів при вивченні правознавчих предметів / С. І. Васирина // Науково-методичні основи професійного навчання дорослих в умовах ПТНЗ і виробництва : матер. всеукр. наук.-практ. конф. ; 28 лист. 2012 р. — Львів : СПОЛОМ, 2012. — С. 68–69.
27. Васирина С. І. Педагогічні умови формування правової культури учнів ПТНЗ / С. І. Васирина // Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні : проблеми, рішення, перспективи : тези XI Педагогічних читань ; 29 листопада 2012 р., м. Львів. — Львів : СПОЛОМ, 2012. — С. 11–13.
28. Васирина С. І. Впровадження інноваційних технологій навчання у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін / С. І. Васирина // Впровадження прогресивних педагогічних технологій, оптимальних форм і методів організації навчально-виховного процесу : матер. круглого столу ; 30 травня 2013 р., м. Львів. — Львів : НМЦ ПТО у Львівській обл., 2013. — С. 7–11.
29. Васирина С. І. Інтерактивна педагогічна взаємодія у навчанні права / С. І. Васирина // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців : матер. всеукр. наук.-практ. конф. ; 9-10 жовтня 2013 р. — Львів, 2013. — С. 57–60.
30. Васирина С. І. Проведення навчальної лекції з правознавства / С. І. Васирина // Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні : проблеми, рішення, перспективи : тези XII Педагогічних читань ; 27 листопада 2013 р., м. Львів. — Львів : СПОЛОМ, 2013. — С. 21–23.
31. Васирина С. І. Викладання правознавства з врахуванням процесуальних аспектів права / С. І. Васирина // Сучасні технології у суспільно-гуманітарній підготовці кваліфікованих робітників у ПТНЗ: матер. обласної. наук.-практ. конф. ; 11 червня 2015 р., м. Львів. — Львів : НМЦ ПТО у Львівській обл., 2015. — С. 11–17.
32. Васирина С. І. Світоглядна і дидактична роль професійно спрямованого викладання предмета «Основи правових знань» в ПТНЗ / С. І. Васирина // Оптимізація взаємодіяльності викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін і педагогів профе-

сійного навчання у ПТНЗ : матеріали обласного круглого столу ; 29 жовтня 2015 р., м. Львів. — Львів : НМЦ ПТО у Львівській обл., 2015. — С. 12–15.

АНОТАЦІЇ

Василина С. І. Психолого-педагогічні умови правової підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, ДСНС України, Львів, 2017.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню проблем підвищення якості професійної освіти шляхом удосконалення правової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах.

На основі аналізу методологічних і психолого-педагогічних аспектів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, вивчення професійних функцій та особливостей навчально-виховного процесу в системі профтехосвіти, а також дослідження правової культури особистості визначено компоненти правової підготовки кваліфікованих робітників, конкретизовано поняття «правова підготовка учнів ПТНЗ», запропоновані концептуальні підходи до правової підготовки учнів ПТНЗ і теоретичні засади методики правової підготовки, уточнено критерії, показники та рівні правової підготовки майбутніх фахівців. З'ясування вимог до професійно-правової діяльності робітників дозволило запропонувати методи діагностики рівня професійно-правової компетентності учнів ПТНЗ.

З урахуванням аналізу професійно-правових відносин майбутніх кваліфікованих робітників і прогнозу розвитку їхньої професійно-правової компетентності відповідно до вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти обґрунтовані психолого-педагогічні умови та побудована модель правової підготовки учнів ПТНЗ. Розроблена методика вивчення предмета «Основи правових знань» у ПТНЗ спрямована на здійснення постійного системного педагогічного впливу щодо формування професійно-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. Доведено, що під впливом запропонованих інновацій рівні всіх компонентів правової підготовки учнів значно підвищились.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, правова підготовка, учні, професійно-технічний навчальний заклад, професійно-правова компетентність.

Vasylyna, S. I. Psycho-pedagogical conditions of legal training of VET students. – Manuscript.

Thesis for Ph. D. in pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Lviv State University of Life Safety of the State Emergency Service of Ukraine, Lviv, 2017.

The thesis is devoted to the problems of improving the quality of skilled workers' vocational training by improving the legal training of vocational-technical schools students.

The analysis of legal training at vocational schools revealed a number of drawbacks in the content and methodology of studying the subject "Fundamentals of Legal Knowledge", namely: the excess of theoretical material and legislative norms in the textbooks; the lack of continuity in the curriculum; the ignorance of the training specifics at

vocational schools and the needs of professionally oriented study of social and humanitarian subjects; besides, the motivational, procedural, axiological peculiarities of teaching are insufficiently developed. The interaction of vocational schools with the social partners while teaching legal knowledge to students is unsatisfactory. We believe that improving the quality of legal training of VET students requires taking into account modern conceptual approaches (axiological, cognitive, activity-oriented, personality, competence), aimed at strengthening the democratic principles and tactful attitude of teachers to each student, the increase of activity of the participants of the educational process that will enable the freedom of choice of the content, forms and methods of learning and will contribute to the development and implementation of creative potential of graduates.

Based on the analysis of methodological and psycho-pedagogical aspects of future skilled workers' vocational training, the study of professional functions and features of the educational process in vocational education and the research of the personality's legal culture, the author defines components of the skilled workers' legal training (motivational and target, cognitive and contents, activity and behavioral, personally directed, competency and effective ones); specifies the concept of "vocational school students' legal training"; proposes conceptual approaches to the legal training of VET students and theoretical foundations of legal training methods; specifies the criteria, indexes and levels of legal training of future specialists. The study of the requirements for professional and legal activity of workers allows offering the diagnostic methods of VET students' professional and legal competence.

Based on the analysis of professional legal relations of future skilled workers and the prognosis of their legal competence development in accordance with the state standards of vocational education the author grounds psychological and pedagogical conditions of legal training of VET students, namely: to motivate students focused on legal training; taking into account the characteristics of vocational education in the legal training; to cooperate with the social partners in the implementation of legal training; to improve the teaching and methodological support of the subject "Foundations of Legal Knowledge", tailored to the specific of skilled workers' training. Theoretically grounded and developed model of VET students' legal training reflects: psychological and pedagogical and methodological principles of professional legal training; the place of legal knowledge and skills in the structure of general and professional competence of a specialist; major trends in the content of legal training; the character of the interaction among the educational activity; the specifics of the educational process at vocational schools; and peculiarities of the formation of legal knowledge and belief, legal consciousness and behavior.

The author worked out teaching and methodical support of the course "Foundations of Legal Knowledge", including the experimental program, the legal workshop aimed at professional activity (based on building trades and transport structures), as well as the educational guidance and materials for students and teachers of vocational schools, and implemented them into the practice of VET.

The methods of studying the subject "Fundamentals of Legal Knowledge" in VET are aimed at continuous systematic pedagogical influence on the formation of professional and legal competence of skilled workers. The author recommends as effective methods of studying the subject "Fundamentals of Legal Knowledge" the following ones: active exercises and techniques, motivation techniques, methods of creation of favorable atmosphere

of joint training activities, methods of exchange activities, methods of reflective activity, and innovative interactive methods. The experimental verification showed the significant improvement of legal training of future skilled workers in the system of vocational training for all the components.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, legal training, students, vocational school, professional and legal competence.

Василина С. И. Психолого-педагогические условия правовой подготовки учащихся профессионально-технических учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности ГСЧС Украины, Львов, 2017.

Диссертация посвящена исследованию проблем повышения качества профессионального образования путем усовершенствования правовой подготовки будущих квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. На основе анализа методологических и психолого-педагогических аспектов профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих, изучения профессиональных функций и учебно-воспитательного процесса в системе профтехобразования, а также исследования правовой культуры личности определены компоненты правовой подготовки квалифицированных рабочих, конкретизировано понятие «правовая подготовка учащихся ПТУЗ», предложены концептуальные подходы к правовой подготовке учащихся ПТУЗ и теоретические основы методики правовой подготовки, уточнены критерии, показатели и уровни правовой подготовки будущих специалистов. Выяснение требований к профессионально-правовой деятельности рабочих позволило предложить методы диагностики уровня профессионально-правовой компетентности учащихся ПТУЗ.

С учетом анализа профессионально-правовых отношений будущих квалифицированных рабочих и прогноза развития их правовой компетентности в соответствии с требованиями Государственных стандартов профессионально-технического образования обоснованы психолого-педагогические условия и построена модель правовой подготовки учащихся ПТУЗ. Разработанная методика изучения предмета «Основы правовых знаний» в ПТУЗ направлена на осуществление постоянного системного педагогического воздействия на формирование профессионально-правовой компетентности будущих квалифицированных рабочих. Доказано, что под влиянием предложенных инноваций уровни всех компонентов правовой подготовки учащихся значительно повысились.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, правовая подготовка, учащийся, профессионально-техническое учебное заведение, профессионально-правовая компетентность.